

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera întâi)

14 mai 2024*

„Trimitere preliminară – Cooperarea judiciară în materie penală – Directiva 2013/48/UE – Dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale – Articolul 3 alineatul (6) litera (b) – Derogare temporară de la dreptul de a avea acces la un avocat în circumstanțe excepționale – Articolul 9 – Renunțare la prezența sau la asistența unui avocat – Condiții – Articolul 12 alineatul (2) – Respectarea dreptului la apărare și a echității procedurilor – Admisibilitatea probelor – Articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene – Renunțare scrisă a unei persoane analfabete suspectate la dreptul său de a avea acces la un avocat – Lipsa unei explicații cu privire la posibilele consecințe ale renunțării la acest drept – Implicații asupra unor acte de anchetă ulterioare – Decizie privind o măsură de siguranță adecvată – Aprecierea probelor obținute cu încălcarea dreptului de a avea acces la un avocat”

În cauza C-15/24 PPU [Stachev]ⁱ,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Sofiyski rayonnen sad (Tribunalul de Raion din Sofia, Bulgaria), prin decizia din 11 ianuarie 2024, primită de Curte la 11 ianuarie 2024, în procedura penală împotriva

CH

cu participarea:

Sofiyska rayonna prokuratura,

CURTEA (Camera întâi),

compusă din domnul A. Arabadjiev, președinte de cameră, domnii T. von Danwitz, P. G. Xuereb, A. Kumin (raportor) și doamna I. Ziemele, judecători,

avocat general: domnul A. M. Collins,

grefier: doamna R. Stefanova-Kamisheva, administratoare,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 11 martie 2024,

* Limba de procedură: bulgara.

ⁱ Numele prezentei cauze este un nume fictiv. El nu corespunde numelui real al niciuneia dintre părțile din procedură.

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru CH, de I. R. Stoyanov, avocat;
- pentru Comisia Europeană, de J. Vondung și I. Zaloguin, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 11 aprilie 2024,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 3 alineatul (6) litera (b), a articolului 9 alineatul (1) literele (a) și (b) și a articolului 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate (JO 2013, L 294, p. 1), precum și a articolului 47 alineatele (1) și (2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unei proceduri penale inițiate împotriva lui CH, un resortisant bulgar căruia i se reproșează că a săvârșit două furturi cu violență.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Considerentele (39), (40) și (50)-(53) ale Directivei 2013/48 au următorul cuprins:
 - „(39) Persoanele suspectate sau acuzate ar trebui să poată să renunțe la un drept conferit de prezenta directivă, cu condiția să li se fi pus la dispoziție informații privind conținutul dreptului în cauză și posibilele consecințe ale renunțării la acesta. În momentul oferirii unor astfel de informații, ar trebui luată în considerare situația specifică a persoanelor suspectate sau acuzate în cauză, inclusiv vârsta și starea psihică și fizică a acestora.
 - (40) Renunțarea și circumstanțele acesteia ar trebui înregistrate pe baza procedurii de înregistrare în conformitate cu legislația statului membru în cauză. [...]
 - [...]
 - (50) Statele membre ar trebui să se asigure că, atunci când se evaluează declarațiile făcute de persoanele suspectate sau acuzate sau probele obținute prin încălcarea dreptului lor la un avocat sau în cazurile în care o derogare de la acest drept a fost autorizată în conformitate cu prezenta directivă, ar trebui respectate dreptul la apărare și echitatea procedurilor. În acest context, ar trebui avută în vedere jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului care a stabilit că dreptului la apărare i se va aduce, în principiu, un prejudiciu iremediabil atunci când declarațiile incriminatoare făcute în cursul interogatoriului

efectuat de poliție în lipsa accesului la un avocat sunt utilizate pentru condamnare. Acest fapt ar trebui să nu aducă atingere utilizării declarațiilor în alte scopuri permise în temeiul dreptului intern precum necesitatea de a executa acțiuni urgente de anchetare pentru a evita săvârșirea altor infracțiuni sau consecințe negative grave pentru orice persoană sau referitor la o necesitate urgentă de a preveni periclitarea considerabilă a procedurilor penale în situația în care accesul la un avocat sau întârzierea anchetării ar prejudicia în mod iremediabil o anchetă în curs referitoare la o infracțiune gravă. În plus, acest fapt ar trebui să nu aducă atingere normelor sau sistemelor naționale referitoare la admisibilitatea probelor și ar trebui să nu împiedice statele membre să mențină un sistem prin care toate probele existente pot fi prezentate în fața unei instanțe sau a unui judecător, fără să existe o evaluare separată sau anterioară a admisibilității acestor probe.

- (51) Obligația de diligență către persoanele suspectate sau acuzate care se află într-o poziție potențial vulnerabilă stă la baza unei administrări echitabile a justiției. Organele de urmărire penală, autoritățile de aplicare a legii și cele judiciare ar trebui, prin urmare, să faciliteze exercitarea în mod efectiv de către aceste persoane a drepturilor prevăzute în prezenta directivă, de exemplu prin luarea în considerare a oricărei vulnerabilități potențiale care afectează capacitatea acestora de a-și exercita dreptul de a avea acces la un avocat și dreptul ca o terță persoană să fie informată la momentul privării de libertate și prin adoptarea de măsuri adecvate pentru a asigura garantarea respectivelor drepturi.
- (52) Prezenta directivă susține drepturile și principiile fundamentale recunoscute de cartă, inclusiv interzicerea torturii și a tratamentului inuman și degradant, dreptul la libertate și securitate, respectarea vieții private și de familie, dreptul la integritatea persoanei, drepturile copilului, integrarea persoanelor cu handicap, dreptul la o cale de atac efectivă și la un proces echitabil, prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare. Prezenta directivă ar trebui pusă în aplicare în conformitate cu drepturile și principiile menționate.
- (53) Statele membre ar trebui să se asigure că dispozițiile prezentei directive, în cazul în care corespund unor drepturi garantate prin [Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950], sunt puse în aplicare în conformitate cu dispozițiile [acestei convenții], astfel cum au fost dezvoltate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.”

4 Articolul 1 din această directivă, intitulat „Obiect”, prevede:

„Prezenta directivă stabilește norme minime privind drepturile persoanelor suspectate și acuzate în procedurile penale [...] de a avea acces la un avocat [...]”

5 Articolul 2 din directiva menționată, intitulat „Domeniul de aplicare”, prevede:

„(1) Prezenta directivă se aplică persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale din momentul în care li s-a adus la cunoștință de către autoritățile competente ale unui stat membru, prin notificare în mod oficial sau în alt mod, faptul că sunt suspectate sau acuzate de săvârșirea unei infracțiuni, indiferent dacă sunt sau nu lipsite de libertate. Directiva se aplică până în momentul finalizării procedurilor, prin aceasta înțelegându-se stabilirea în mod definitiv că persoana suspectată sau acuzată a săvârșit infracțiunea, inclusiv, dacă este cazul, pronunțarea sentinței și soluționarea oricărei căi de atac.

[...]

(4) [...]

În orice caz, prezenta directivă se aplică în mod deplin atunci când persoana suspectată sau acuzată este lipsită de libertate, indiferent de stadiul în care se află procedurile penale.”

6 Articolul 3 din Directiva 2013/48, intitulat „Dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale”, are următorul cuprins:

„(1) Statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea acces la un avocat, astfel încât să li se permită persoanelor vizate să își exercite dreptul la apărare în mod practic și eficient.

(2) Persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea acces la un avocat fără nicio întârziere nejustificată. În orice caz, persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea acces la un avocat începând cu oricare dintre următoarele momente, luându-se în considerare cel care survine primul:

(a) înainte de a fi interogate de poliție sau [de] altă autoritate de aplicare a legii sau judiciară;

[...]

(c) fără întârzieri nejustificate după lipsirea de libertate;

[...]

(3) Dreptul de a avea acces la un avocat implică următoarele:

(a) statele membre asigură faptul că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea întrevederi și de a comunica în mod confidențial cu avocatul care le reprezintă, inclusiv înaintea interogării efectuate de poliție sau o altă autoritate de aplicare a legii sau judiciară;

(b) statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul ca avocatul lor să fie prezent și să participe efectiv atunci [când] sunt interogate. [...]

(c) statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul ca avocatul lor să fie prezent cel puțin la următoarele acțiuni de anchetare sau de strângere de probe, în cazul în care acțiunile respective sunt prevăzute în dreptul intern și în cazul în care se impune sau se permite prezența persoanei suspectate sau acuzate la acțiunea în cauză:

(i) identificarea suspectilor;

(ii) confruntări;

(iii) reconstituiri ale unei infracțiuni.

[...]

(6) În circumstanțe excepționale și numai în cursul urmăririi penale, statele membre pot deroga temporar de la aplicarea drepturilor prevăzute la alineatul (3) atunci când și în măsura în care acest lucru este justificat, ținându-se seama de circumstanțele specifice ale cauzei, pe baza unuia sau mai multora dintre următoarele motive imperioase:

- (a) există o necesitate urgentă de a preveni consecințe negative grave pentru viața, libertatea sau integritatea fizică a unei persoane;
- (b) este absolut necesară acțiunea imediată a autorităților de anchetă pentru a preveni periclitarea considerabilă a procedurilor penale.”

7 Potrivit articolului 9 din această directivă, intitulat „Renunțare”:

„(1) Fără a aduce atingere dreptului intern care prevede prezența sau asistența obligatorie a unui avocat, statele membre se asigură că, în ceea ce privește orice renunțare la un drept prevăzut la articolele 3 și 10:

- (a) persoana suspectată sau acuzată a primit, în scris sau verbal, informații clare și suficiente într-un limbaj simplu și comprehensibil despre conținutul dreptului vizat și posibilele consecințe ale renunțării la el și
- (b) renunțarea se face în mod voluntar și neechivoc.

(2) Renunțarea, care poate fi făcută în scris sau verbal, precum și circumstanțele acesteia se consemnează utilizând procedura de înregistrare, în conformitate cu dreptul statului membru în cauză.

(3) Statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate pot revoca o renunțare ulterior în orice moment al procedurilor penale și că acestea sunt informate cu privire la această posibilitate. O astfel de revocare produce efecte de la momentul în care a fost făcută.”

8 Articolul 12 din directiva menționată, intitulat „Căi de atac”, prevede la alineatul (2):

„Fără a aduce atingere normelor și sistemelor naționale privind admisibilitatea probelor, statele membre se asigură că, în cadrul procedurilor penale, atunci când se evaluează declarațiile făcute de persoane suspectate sau acuzate sau probele obținute prin încălcarea dreptului lor la un avocat sau în cazul în care o derogare de la acest drept a fost autorizată în conformitate cu articolul 3 alineatul (6), dreptul la apărare și echitatea procedurilor sunt respectate.”

9 Articolul 13 din Directiva 2013/48, intitulat „Persoanele vulnerabile”, prevede:

„Statele membre se asigură că, în aplicarea prezentei directive, sunt luate în considerare necesitățile specifice ale persoanelor suspectate vulnerabile și ale persoanelor acuzate vulnerabile.”

Dreptul bulgar

Constituția bulgară

- 10 Potrivit articolului 30 alineatul 4 din Konstitutsia na Republika Bulgaria (Constituția Republicii Bulgaria, denumită în continuare „Constituția bulgară”):

„Orice persoană are dreptul de a fi apărată de un avocat din momentul arestării sale sau al punerii în mișcare a acțiunii penale.”

Legea privind Ministerul Afacerilor Interne

- 11 Articolul 72 din Zakon za ministerstvoto na vatreshnite raboti (Legea privind Ministerul Afacerilor Interne, DV nr. 53 din 27 iunie 2014), în versiunea aplicabilă litigiului principal, prevede:

„(1) Organele de poliție pot reține o persoană:

1. în privința căreia există probe că a săvârșit o infracțiune;

[...]

(5) De la momentul arestării sale, persoana are dreptul la un avocat și trebuie să fie informată de asemenea asupra dreptului său de a renunța la un apărător și a consecințelor unei astfel de renunțări, precum și asupra dreptului său de a refuza să dea declarații atunci când arestarea este întemeiată pe alineatul 1 punctul 1.”

- 12 Articolul 74 din această lege prevede:

„(1) Pentru persoanele menționate la articolul 72 alineatul 1 se emite un mandat scris de arestare prin care se dispune arestarea.

(2) În mandatul de arestare menționat la alineatul 1 se indică:

1. numele, funcția și locul de muncă al organului de poliție care a emis mandatul de arestare;

2. motivele de fapt și de drept ale arestării;

3. datele de identificare a persoanei arestate;

4. data și ora arestării;

5. limitarea drepturilor persoanei vizată la articolul 73;

6. dreptul acesteia din urmă:

a) de a contesta în justiție legalitatea reținerii;

b) de a fi asistată de un avocat din momentul arestării;

[...]

(3) Persoana arestată completează o declarație în care indică faptul că a luat cunoștință de drepturile sale și că are intenția de a exercita sau de a nu exercita drepturile prevăzute la alineatul 2 punctul 6 literele b)-f). Mandatul de arestare este semnat de organul de poliție și de persoana arestată.

(4) Refuzul sau imposibilitatea persoanei arestate de a semna mandatul de arestare este atestată prin semnătura unui martor.”

NPK

- 13 Articolul 94 din Nakazatelno-protsesualen kodeks (Codul de procedură penală, DV nr. 86 din 28 octombrie 2005), în versiunea aplicabilă faptelor din litigiul principal (denumit în continuare „NPK”), prevede:

„(1) Participarea unui avocat la procesul penal este obligatorie dacă

[...]

(6) [...] inculpatul este deținut.”

- 14 Potrivit articolului 96 alineatul 1 din NPK:

„Inculpatul poate renunța la un avocat în orice moment al procedurii, cu excepția cazurilor prevăzute la articolul 94 alineatul 1 punctele 1-3 și 6. Inculpatului i se explică consecințele renunțării de a fi apărat de un avocat.”

- 15 Articolul 97 din NPK are următorul cuprins:

„(1) Avocatul poate participa la procedura penală din momentul arestării persoanei sau din momentul punerii în mișcare a acțiunii penale împotriva acesteia.

(2) Autoritatea în fața căreia se desfășoară procedura de cercetare este obligată să îl informeze pe inculpat că are dreptul la un avocat și să îi permită să ia legătura imediat cu acesta. Până la îndeplinirea acestei obligații, autoritatea menționată nu poate efectua niciun act de cercetare sau de procedură cu participarea inculpatului.”

- 16 Articolul 248 din NPK prevede:

„(1) În cadrul ședinței preliminare sunt examinate următoarele aspecte:

[...]

3. dacă procedura de urmărire penală este afectată de o încălcare substanțială a normelor de procedură care a condus la limitarea drepturilor procedurale ale persoanei acuzate, ale victimei sau ale moștenitorilor săi;

[...]

5. examinarea cauzei în şedinţă secretă, numirea unui judecător sau a unui jurat de rezervă, desemnarea unui avocat, a unui expert, a unui interpret, a unui interpret în limba semnelor şi executarea actelor judiciare de cercetare prin delegare;
 6. măsurile de constrângere procedurală luate;
 7. cereri de strângere de probe noi;
 8. stabilirea şedinţei şi determinarea persoanelor care trebuie convocate la şedinţă.”
- 17 Articolul 270 alineatul 1 din NPK prevede:
- „Problema modificării măsurii de siguranţă poate fi ridicată în orice moment pe parcursul procedurii judiciare. O nouă cerere referitoare la măsura de siguranţă poate fi introdusă la aceeaşi instanţă în cazul în care s-au modificat împrejurările.”

Procedura principală şi întrebările preliminare

- 18 La 16 decembrie 2022, CH a fost arestat de poliţia bulgară pentru a investiga implicarea sa într-un furt cu violenţă. În aceeaşi zi, el a semnat o declaraţie scrisă în care se arăta că nu dorea să fie apărat de un avocat ales de el şi pe cheltuiala sa, nici de un avocat numit din oficiu.
- 19 Potrivit indicaţiilor furnizate de instanţa de trimitere, consecinţele renunţării la apărarea de către un avocat nu i-au fost însă explicate lui CH, care nu a primit educaţie de bază şi nu stăpâneşte limba bulgară în scris. În plus, declaraţia ar cuprinde cerinţa ca, atunci când o persoană deţinută este analfabetă sau nu este în măsură să completeze ea însăşi această declaraţie, ea trebuie să fie completată de un agent al poliţiei, declaraţiile de voinţă trebuind să fie făcute chiar de această persoană în prezenţa unui martor care să ateste veridicitatea lor prin semnătura sa. Or, în speţă declaraţia menţionată nu ar purta nici semnătura unui organ de poliţie, nici pe cea a unui martor.
- 20 Imediat după arestarea sa, atunci când a fost audiat de un organ de poliţie în calitate de martor, CH a recunoscut că a participat la comiterea unui furt cu violenţă. Potrivit deciziei de trimitere, CH a fost, desigur, informat cu privire la drepturile sale, că nu era obligat să se incrimineze de săvârşirea unei infracţiuni şi că putea refuza să depună mărturie. Totuşi, această audiere ar fi avut loc în lipsa unui avocat. În plus, lipsa unui avocat ar reieşi de asemenea din procesele-verbale în care au fost consemnate alte acte de anchetă, efectuate între 16 şi 17 decembrie 2022, precum o reconstituire, o percheziţie efectuată în locuinţa lui CH, două şedinţe de identificare a suspectilor şi o percheziţie realizată asupra lui CH. În cursul acestor acte de anchetă, au fost strânse elemente de probă.
- 21 La 17 decembrie 2022, Ministerul Public a dispus punerea în mişcare a acţiunii penale împotriva lui CH pentru furt prin violenţă. În consecinţă, un membru al baroului din Sofia (Bulgaria) a fost numit din oficiu în calitate de avocat al lui CH în aceeaşi zi. În plus, acuzarea a fost adusă la cunoştinţa lui CH, precum şi a avocatului său.
- 22 Ulterior, Sofiyski rayonen sad (Tribunalul de Raion din Sofia, Bulgaria), care este instanţa de trimitere în speţă, a admis, prin ordonanţa din 19 decembrie 2022, cererea Ministerului Public de a dispune arestarea preventivă a lui CH.

- 23 Prin ordonanța din 13 iunie 2023, această instanță a respins cererea lui CH de modificare a acestei măsuri de siguranță.
- 24 La 26 iulie 2023, Ministerul Public a dispus punerea în mișcare a acțiunii penale împotriva lui CH și pentru un alt furt săvârșit cu violență.
- 25 În urma unei cereri ulterioare a lui CH având ca obiect examinarea problemei măsurii de siguranță adecvate, Sofiyski rayonen sad (Tribunalul de Raion din Sofia) a decis, prin ordonanța din 18 august 2023, aplicarea unei măsuri mai puțin severe, și anume obligarea lui CH de a semna periodic un registru ținut de organele de poliție de la locul său de ședere.
- 26 Instanța menționată a considerat, în această privință, că dreptul lui CH de a fi apărat de un avocat, consacrat la articolul 30 alineatul 4 din Constituția bulgară, a luat naștere la momentul deținerii sale. Or, exercitarea acestui drept nu ar fi fost garantată de autoritățile de aplicare a legii. În pofida declarației completate de CH în urma arestării sale, ar fi imposibil să se concluzioneze în mod incontestabil că CH făcuse o alegere voluntară și conștientă. În aceste condiții, niciunul dintre actele de anchetă îndeplinite după arestarea lui CH și înainte de punerea în mișcare a acțiunii penale împotriva acestuia nu ar putea fi utilizat în cadrul aprecierii răspunderii penale a CH.
- 27 Prin ordonanța din 7 septembrie 2023, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia, Bulgaria) a anulat ordonanța Sofiyski rayonen sad (Tribunalul de Raion din Sofia) din 18 august 2023 și a confirmat măsura de siguranță a arestării preventive aplicată lui CH.
- 28 La 2 octombrie 2023, instanța de trimitere s-a pronunțat din nou cu privire la problema măsurii de siguranță și a modificat-o în obligația a lui CH de a semna periodic un registru ținut de organele de poliție de la locul său de ședere. Or, prin ordonanța din 7 noiembrie 2023, în urma unei căi de atac formulate de Ministerul Public, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia) a anulat măsura adoptată la 2 octombrie 2023 și a confirmat măsura de siguranță a arestării preventive luată împotriva lui CH.
- 29 Instanța de trimitere precizează că obiectul procedurii pendinte în fața sa este examinarea implicării lui CH în infracțiunea pentru care a fost angajată răspunderea sa penală și că aceasta este chemată, în decizia sa finală, să se pronunțe cu privire la vinovăția sau nevinovăția lui CH.
- 30 În această privință, ar trebui să se verifice dacă în speță autoritățile însărcinate cu procedura de cercetare i-au garantat lui CH dreptul de a avea acces la un avocat cu ocazia arestării sale și a punerii în mișcare a acțiunii penale împotriva sa. Întrucât acest drept decurge din Directiva 2013/48, instanța de trimitere face referire, în primul rând, la articolul 12 alineatul (2) din această directivă, din care reiese că, în cadrul procedurilor penale, dreptul la apărare și echitatea procedurilor trebuie respectate atunci când se evaluează declarațiile făcute de persoane suspectate sau acuzate sau probele obținute prin încălcarea dreptului lor la un avocat.
- 31 Potrivit instanței de trimitere, această dispoziție se aplică nu numai la adoptarea unei decizii finale cu privire la vinovăția persoanei acuzate, ci și la stabilirea măsurii de siguranță care trebuie aplicată acestei persoane. Or, în ordonanța din 7 septembrie 2023, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia) ar fi exclus posibilitatea instanței de trimitere de a aprecia dacă în speță fuseseră obținute probe cu încălcarea dreptului lui CH de a avea acces la un avocat.

- 32 În aceste condiții, instanța de trimitere ridică mai întâi problema conformității cu articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48 a unei reglementări și a unei jurisprudențe naționale în temeiul cărora instanța care examinează în ce măsură inculpatul este implicat în infracțiunea care îi este imputată, pentru a adopta sau a executa măsura de siguranță adecvată, este lipsită de posibilitatea de a aprecia dacă probele strânse au fost obținute cu încălcarea dreptului acestui inculpat de a fi asistat de un avocat.
- 33 În continuare, pentru a verifica temeinicia poziției susținute de Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia), instanța de trimitere ridică problema dacă cerința respectării dreptului la apărare și a echității procedurilor, în sensul articolului 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48, este respectată atunci când instanța care examinează problema caracterului adecvat al măsurii de siguranță utilizează, pentru a-și forma convingerea intimă, elemente de probă obținute cu încălcarea cerințelor prevăzute de această directivă.
- 34 În sfârșit, tot în ceea ce privește ordonanța Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia) din 7 septembrie 2023, instanța de trimitere adaugă faptul că, dat fiind că i se reproșează, în această ordonanță, o lipsă de obiectivitate, se ridică problema dacă excluderea unor elemente de probă obținute cu încălcarea Directivei 2013/48 de către instanța care examinează problema caracterului adecvat al măsurii de siguranță, în pofida unor instrucțiuni contrare date de instanța superioară, are un impact negativ asupra cerințelor de echitate a procedurilor și ridică îndoieli cu privire la imparțialitatea acestei instanțe.
- 35 În al doilea rând, instanța de trimitere explică faptul că, în ordonanța din 7 noiembrie 2023, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia) a considerat că, ținând seama de circumstanțele specifice ale speței, ar fi aplicabilă dispoziția articolului 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48, care prevede posibilitatea unei derogări temporare de la dreptul de a avea acces la un avocat în circumstanțe excepționale. Or, instanța de trimitere precizează că, în opinia sa, această dispoziție nu a fost pusă în aplicare în mod expres în legislația bulgară din cauza incompatibilității sale vădite cu articolul 30 alineatul 4 din Constituția bulgară, care prevede că dreptul de a fi apărat de un avocat ia naștere din momentul deținerii unei persoane sau al punerii în mișcare a acțiunii penale împotriva acesteia. Astfel, s-ar pune problema dacă acest articol 3 alineatul (6) litera (b) are efect direct.
- 36 În al treilea rând, instanța de trimitere arată că, în ordonanța din 7 septembrie 2023, Sofiyski gradski sad (Tribunalul Orașului Sofia) a arătat că, chiar dacă CH nu ar fi beneficiat de asistența unui avocat la arestarea sa, actele îndeplinite cu sau fără participarea sa până la momentul în care a fost pus sub acuzare nu ar fi nelegale și nu și-ar pierde valoarea probantă. În acest context, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă garanțiile prevăzute la articolul 9 alineatul (1) literele (a) și (b) din Directiva 2013/48 coroborat cu considerentul (39) al acestei directive sunt respectate în cazul renunțării scrise a unei persoane analfabete suspectate la dreptul său de a fi asistat de un avocat, atunci când consecințele unei astfel de renunțări nu i-au fost explicate, persoană suspectată care susține ulterior că nu era informată cu privire la conținutul documentului pe care l-a semnat la momentul arestării sale.
- 37 În al patrulea și ultimul rând, instanța de trimitere precizează că, potrivit legislației naționale, astfel cum a fost interpretată de Varhoven kasatsionen sad (Curtea Supremă de Casație, Bulgaria), renunțarea inițială la dreptul de a fi apărat de un avocat, declarată de o persoană arestată, se extinde și la toate celelalte acte de anchetă care implică această persoană înainte de punerea în mișcare a acțiunii penale împotriva sa. Astfel, în speță autoritățile însărcinate cu cercetarea ar fi efectuat mai multe acte de anchetă cu participarea lui CH după arestarea sa, dar

în lipsa unui avocat. În acest context, ar trebui să se verifice dacă renunțarea unei persoane suspectate, cu ocazia arestării sale, la dreptul său de a fi apărată de un avocat exclude obligația acestor autorități de a explica persoanei suspectate dreptul de a avea acces la un avocat și consecințele unei posibile renunțări imediat înainte de a proceda la orice act de anchetă ulterior care implică participarea persoanei suspectate menționate.

38 În aceste condiții, Sofiyski rayonen sad (Tribunalul de Raion din Sofia) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Respectă prevederea articolului 12 alineatul (2) din [Directiva 2013/48] coroborat cu articolul 47 primul paragraf din [cartă] o reglementare și o jurisprudență națională potrivit căreia instanța care examinează chestiunea privind existența unei suspiciuni întemeiate privind participarea acuzatului la infracțiunea reținută în sarcina sa, în scopul de a se pronunța asupra dispunerii sau executării unei măsuri preventive adecvate, este lipsită de posibilitatea de a aprecia dacă, la momentul la care acuzatul [menționat] avea calitatea de suspect și dreptul său la liberă circulație era restrâns de către organele de poliție, probele au fost obținute cu încălcarea dreptului acuzatului de a avea acces la un avocat potrivit acestei directive?
- 2) Cerința de a respecta dreptul la apărare și echitatea procedurilor în sensul articolului 12 alineatul (2) din [Directiva 2013/48] este îndeplinită atunci când instanța care examinează caracterul adecvat al măsurii de siguranță utilizează, pentru a-și forma convingerea intimă, probe obținute cu încălcarea cerințelor acestei directive în perioada în care persoana are calitatea de suspect, iar dreptul său la liberă circulație este restrâns de către organele de poliție?
- 3) Excluderea probelor obținute cu încălcarea [Directivei 2013/48] de către instanța care, în pofida indicației contrare a unei instanțe superioare, examinează caracterul adecvat al măsurii preventive are incidente negative asupra cerințelor prevăzute la articolul 12 alineatul (2) din [Directiva 2013/48] coroborat cu articolul 47 primul și al doilea paragraf din [cartă] privind dreptul la un proces echitabil și determină îndoieli privind imparțialitatea instanței?
- 4) Posibilitatea prevăzută la articolul 3 alineatul (6) litera (b) din [Directiva 2013/48] de a deroga în circumstanțe excepționale, în cursul urmăririi penale, de la dreptul de a avea acces la un avocat atunci când este absolut necesară acțiunea imediată a autorităților de anchetă pentru a preveni periclitarea considerabilă a procedurilor penale are efect direct în statul membru al Uniunii [Europene] în cazul în care această dispoziție nu a fost transpusă în dreptul său național?
- 5) Garanțiile prevăzute la articolul 9 alineatul (1) literele (a) și (b) din [Directiva 2013/48] [coroborat] cu considerentul (39) al [acestei directive] sunt respectate atunci când, deși există o renunțare scrisă a persoanei suspectate la dreptul de a avea acces la un avocat, persoana suspectată este analfabetă și nu i-au fost explicate consecințele posibile ale renunțării și susține ulterior în fața instanței că, la momentul restrângerii dreptului său la liberă circulație de către organele de poliție, nu a cunoscut conținutul documentului pe care l-a semnat?

- 6) Renunțarea de către suspect, cu ocazia lipirii sale de libertate, la dreptul de a fi asistat de un avocat în conformitate cu [Directiva 2013/48] exclude obligația autorităților de a-i aduce la cunoștință imediat înaintea oricărei măsuri de anchetă luate cu participarea sa dreptul de a avea acces la un avocat și consecințele posibile ale unei eventuale renunțări?”

Cu privire la cererea de aplicare a procedurii preliminare de urgență

- 39 Instanța de trimitere a solicitat ca prezenta trimitere preliminară să fie judecată potrivit procedurii preliminare de urgență prevăzute la articolul 23a primul paragraf din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene și la articolul 107 din Regulamentul de procedură al Curții.
- 40 În susținerea acestei cereri, instanța menționată arată că CH a fost arestat preventiv de la 16 decembrie 2022.
- 41 În această privință, este necesar să se amintească, în primul rând, că prezenta trimitere preliminară privește interpretarea Directivei 2013/48, care face parte din titlul V din partea a treia din Tratatul FUE, referitor la spațiul de libertate, securitate și justiție. În consecință, această trimitere poate fi judecată potrivit procedurii preliminare de urgență.
- 42 În ceea ce privește, în al doilea rând, condiția referitoare la urgență, această condiție este îndeplinită în special atunci când persoana în cauză în litigiul principal este în prezent lipsită de libertate, iar menținerea ei în detenție depinde de soluția din litigiul principal, precizându-se că situația persoanei în cauză trebuie apreciată astfel cum se prezintă la data examinării cererii prin care se solicită judecarea trimiterii preliminare potrivit procedurii de urgență [Hotărârea din 8 decembrie 2022, CJ (Decizie de predare amânată ca urmare a unei urmăriri penale), C-492/22 PPU, EU:C:2022:964, punctul 46 și jurisprudența citată].
- 43 În speță, din descrierea faptelor furnizată de instanța de trimitere reiese că CH este efectiv privat de libertate începând cu 19 decembrie 2022 și că se afla în această condiție la data examinării cererii prin care se urmărește ca trimiterea preliminară să fie judecată potrivit procedurii de urgență.
- 44 În plus, întrebările adresate de instanța de trimitere urmăresc să stabilească printre altele dacă cerințele prevăzute de Directiva 2013/48 au fost respectate atunci când CH a renunțat, după arestarea sa, la dreptul său de a avea acces la un avocat, ceea ce, în funcție de interpretarea acestei directive, poate avea un efect atât asupra măsurii de siguranță aplicate lui CH, cât și asupra deciziei privind răspunderea penală a acestuia și, în consecință, asupra menținerii sale în detenție.
- 45 În aceste condiții, Camera întâi a Curții a decis, la 25 ianuarie 2024, la propunerea judecătorului raportor, după ascultarea avocatului general, să admită cererea instanței de trimitere prin care se solicită judecarea prezentei trimiteri preliminare potrivit procedurii preliminare de urgență.

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la a patra întrebare

- 46 Prin intermediul celei de a patra întrebări, care trebuie analizată în primul rând, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48 trebuie interpretat în sensul că, în lipsa transpunerii acestei dispoziții în ordinea juridică națională, organele de poliție ale statului membru în cauză pot invoca dispoziția menționată împotriva unei persoane suspectate sau acuzate pentru a deroga de la aplicarea dreptului de a avea acces la un avocat, prevăzut de această directivă.
- 47 Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie amintit că articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2013/48 stabilește principiul fundamental potrivit căruia persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea acces la un avocat într-un termen și potrivit unor modalități care să le permită să își exercite dreptul la apărare în mod practic și eficient [Hotărârea din 15 septembrie 2022, DD (Modificarea audierii unui martor), C-347/21, EU:C:2022:692, punctul 40 și jurisprudența citată].
- 48 Acest principiu este concretizat la articolul 3 alineatul (2) din această directivă, potrivit căruia persoanele suspectate sau acuzate trebuie să aibă acces la un avocat fără nicio întârziere nejustificată și, în orice caz, începând cu momentul la care survine primul dintre cele patru evenimente specifice enumerate în această dispoziție, la literele (a)-(d). În plus, articolul 3 alineatul (3) din directiva menționată precizează, la literele (a)-(c), elementele pe care le implică dreptul de a avea acces la un avocat.
- 49 Derogările temporare pe care statele membre le pot prevedea de la dreptul de a avea acces la un avocat sunt enumerate în mod exhaustiv la articolul 3 alineatele (5) și (6) din Directiva 2013/48 [Hotărârea din 12 martie 2020, VW (Dreptul de a avea acces la un avocat în cazul neînfrățirii), C-659/18, EU:C:2020:201, punctul 42].
- 50 Astfel, potrivit articolului 3 alineatul (6) litera (b) din această directivă, dispoziție vizată de instanța de trimitere, statele membre pot deroga temporar de la aplicarea drepturilor prevăzute la alineatul (3) al acestui articol, în măsura în care acest lucru este justificat, ținându-se seama de circumstanțele specifice ale cauzei, atunci când „este absolut necesară acțiunea imediată a autorităților de anchetă pentru a preveni periclitarea considerabilă a procedurilor penale”.
- 51 În ceea ce privește aspectul dacă, în lipsa transpunerii articolului 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48 în ordinea juridică națională, organele de poliție ale statului membru în cauză pot invoca această dispoziție împotriva unei persoane suspectate sau acuzate, rezultă dintr-o jurisprudență constantă că, în toate situațiile în care dispozițiile unei directive sunt, din punctul de vedere al conținutului, necondiționate și suficient de precise, particularii sunt îndreptățiți să le invoce în fața instanțelor naționale împotriva unui stat membru fie atunci când acesta s-a abținut de la transpunerea în termen a directivei în dreptul național, fie atunci când el a efectuat o transpunere incorectă a acesteia [Hotărârea din 20 aprilie 2023, Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Commune de Ginosa), C-348/22, EU:C:2023:301, punctul 62 și jurisprudența citată]. În schimb, o directivă nu poate, prin ea însăși, să creeze obligații în sarcina unui particular și, prin urmare, nu poate fi invocată ca atare împotriva sa (Hotărârea din 3 mai 2005, Berlusconi și alții, C-387/02, C-391/02 și C-403/02, EU:C:2005:270, punctul 73, precum și jurisprudența citată).

- 52 În speță, este suficient să se constate că articolul 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48 nu stabilește un drept care poate fi invocat de un particular împotriva unui stat membru, ci permite, în schimb, statelor membre să prevadă o derogare de la aplicarea dreptului de a avea acces la un avocat în circumstanțe excepționale. În consecință, în temeiul jurisprudenței amintite la punctul 51 din prezenta hotărâre, o autoritate publică nu poate, în lipsa transpunerii acestei dispoziții, să se prevaleze de aceasta față de o persoană suspectată sau acuzată.
- 53 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a patra întrebare că articolul 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48 trebuie interpretat în sensul că, în lipsa transpunerii acestei dispoziții în ordinea juridică națională, organele de poliție ale statului membru în cauză nu pot invoca dispoziția menționată în privința unei persoane suspectate sau acuzate pentru a deroga de la aplicarea dreptului de a avea acces la un avocat, prevăzut în mod clar, precis și necondiționat de această directivă.

Cu privire la a cincea întrebare

- 54 Prin intermediul celei de a cincea întrebări, care trebuie analizată în al doilea rând, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 9 alineatul (1) din Directiva 2013/48, citit în lumina considerentului (39) al acestei directive, trebuie interpretat în sensul că cerințele impuse de această dispoziție în privința renunțării la dreptul de a avea acces la un avocat sunt respectate în cazul renunțării scrise la acest drept a unei persoane analfabete suspectate, căruia nu i-au fost explicate posibilele consecințe ale acestei renunțări și care susține că nu era informată cu privire la conținutul documentului pe care l-a semnat în momentul arestării sale.
- 55 Articolul 9 alineatul (1) din Directiva 2013/48 prevede două condiții pentru renunțarea la dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale.
- 56 Astfel, în temeiul acestui articol 9 alineatul (1) litera (a), persoana suspectată sau acuzată trebuie să fi primit informații despre conținutul dreptului de a avea acces la un avocat și posibilele consecințe ale renunțării la acest drept, precizându-se că aceste informații, care pot fi furnizate verbal sau în scris, trebuie să fie clare și suficiente, precum și comunicate într-un limbaj simplu și comprehensibil. În plus, în conformitate cu articolul 9 alineatul (1) litera (b) menționat, renunțarea trebuie să fie formulată în mod voluntar și neechivoc.
- 57 Considerentul (39) al Directivei 2013/48 precizează în această privință că, în momentul oferirii unor astfel de informații, trebuie luată în considerare situația specifică a persoanelor suspectate sau acuzate în cauză, inclusiv vârsta și starea psihică și fizică a acestora. Astfel, impunând luarea în considerare a acestei situații specifice, directiva menționată urmărește să asigure că decizia de renunțare la dreptul de a avea acces la un avocat este luată în deplină cunoștință de cauză.
- 58 În acest context, articolul 13 din Directiva 2013/48 prevede că necesitățile specifice ale persoanelor suspectate vulnerabile și ale persoanelor acuzate vulnerabile trebuie să fie luate în considerare în aplicarea directivei menționate, considerentul (51) al acesteia referindu-se în acest sens „la persoanele suspectate sau acuzate care se află într-o poziție potențial vulnerabilă” și la „oric[e] vulnerabilit[ate] potențial[ă] care afectează capacitatea acestora de a-și exercita dreptul de a avea acces la un avocat”.
- 59 În speță, *primo*, instanța de trimitere arată că inculpatul din procedura penală în discuție în litigiul principal este analfabet.

- 60 Astfel cum a arătat Comisia Europeană în observațiile sale scrise, o persoană suspectată sau acuzată precum inculpatul din procedura principală trebuie, ca urmare a analfabetismului său, să fie considerată o persoană vulnerabilă, în sensul articolului 13 din Directiva 2013/48.
- 61 În aceste condiții, nici articolul 9 alineatul (1) din directiva menționată, nici articolul 13 din aceasta nu permit să se concluzioneze că împrejurarea că persoana suspectată sau acuzată este analfabetă exclude în sine capacitatea acestei persoane de a declara în mod valabil că renunță la dreptul de a avea acces la un avocat. În schimb, această împrejurare trebuie luată în considerare în mod corespunzător în cadrul unei astfel de renunțări.
- 62 *Secundo*, instanța de trimitere ridică problema pertinentei faptului că, la momentul renunțării inculpatului la dreptul de a avea acces la un avocat, posibilele consecințe ale unei astfel de renunțări nu au fost aduse la cunoștința acestuia.
- 63 În această privință, este suficient să se arate că, după cum s-a amintit la punctul 56 din prezenta hotărâre, articolul 9 alineatul (1) litera (a) din Directiva 2013/48 impune în mod expres ca persoana suspectată sau acuzată să fi primit informații cu privire la posibilele consecințe ale renunțării la dreptul de a avea acces la un avocat.
- 64 Prin urmare, dacă s-ar dovedi că un inculpat precum cel din procedura penală în discuție în litigiul principal nu a primit, cu ocazia declarației de renunțare la dreptul său de a avea acces la un avocat, informații clare și suficiente, într-un limbaj simplu și comprehensibil, ținând seama de condiția sa de persoană vulnerabilă, cu privire la conținutul acestui drept și la posibilele consecințe ale unei renunțări la acesta, aspect a cărui verificare revine instanței de trimitere, nu se poate considera că această renunțare este conformă cu cerințele prevăzute la articolul 9 alineatul (1) din Directiva 2013/48.
- 65 *Tertio*, instanța de trimitere subliniază împrejurarea că în speță inculpatul din procedura penală în discuție în litigiul principal afirmă că nu era informat cu privire la conținutul documentului pe care l-a semnat la momentul arestării sale.
- 66 Întrucât acest aspect privește consemnarea renunțării, este necesar să se arate că articolul 9 alineatul (2) din Directiva 2013/48, interpretat în lumina considerentului (40) al acesteia, prevede că declarația de renunțare, care poate fi făcută în scris sau verbal, și circumstanțele în care a fost formulată sunt consemnate în conformitate cu procedura de constatare prevăzută de dreptul statului membru în cauză.
- 67 Deși acest articol 9 alineatul (2) face trimitere la dreptul procedural național în ceea ce privește modul de consemnare a renunțării la dreptul de a avea acces la un avocat, documentația prevăzută la această dispoziție trebuie totuși să permită în mod necesar să se verifice dacă cerințele prevăzute la alineatul (1) al articolului 9 menționat au fost respectate.
- 68 Instanța de trimitere precizează că, în conformitate cu dreptul național, declarația de renunțare implică cerința ca, atunci când persoanele deținute sunt analfabete sau nu sunt în măsură să completeze ele însele această declarație, să fie completată de un agent, declarațiile de voință trebuind să fie făcute de persoana însăși în prezența unui martor care să ateste veridicitatea lor prin semnătura sa. Or, în speță semnăturile unui organ de poliție și ale unui martor nu ar fi fost aplicate.

- 69 În această privință, dacă ar trebui să se confirme, aspect a cărui verificare revine instanței de trimitere, că renunțarea inculpatului la dreptul de a avea acces la un avocat în procedura penală în discuție în litigiul principal a fost consemnată cu încălcarea dreptului procedural național, împrejurarea că un inculpat a semnat un document care atestă pretinsa sa renunțare la dreptul de a avea acces la un avocat nu poate, prin ea însăși, să demonstreze că a renunțat la acest drept cu respectarea deplină a cerințelor prevăzute la articolul 9 alineatul (1) din Directiva 2013/48.
- 70 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a cincea întrebare că articolul 9 alineatele (1) și (2) din Directiva 2013/48 trebuie interpretat în sensul că declarația de renunțare la dreptul de a avea acces la un avocat făcută de către o persoană analfabetă suspectată nu poate fi considerată conformă cu cerințele prevăzute la articolul 9 alineatul (1) menționat atunci când această persoană suspectată nu a fost informată, într-un mod care să țină seama în mod corespunzător de situația sa specifică, de posibilele consecințe ale unei asemenea renunțări și atunci când renunțarea respectivă nu a fost consemnată în conformitate cu dreptul procesual național, într-un mod care să permită verificarea respectării cerințelor menționate.

Cu privire la a șasea întrebare

- 71 Prin intermediul celei de a șasea întrebări, care trebuie analizată în al treilea rând, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 9 alineatul (3) din Directiva 2013/48 trebuie interpretat în sensul că, în urma renunțării unei persoane suspectate la dreptul său de a avea acces la un avocat, organele de poliție rămân obligate să informeze această persoană suspectată, imediat înainte de a proceda la orice act ulterior de anchetă care implică participarea sa, cu privire la dreptul său de a avea acces la un avocat și la posibilele consecințe ale renunțării la acest drept.
- 72 Cu titlu introductiv, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, în vederea interpretării unei dispoziții de drept al Uniunii, trebuie să se țină seama nu numai de formularea acesteia, ci și de contextul său și de obiectivele urmărite de reglementarea din care face parte această dispoziție (a se vedea în acest sens Hotărârea din 2 decembrie 2021, Vodafone Kabel Deutschland, C-484/20, EU:C:2021:975, punctul 19 și jurisprudența citată).
- 73 În această privință, *primo*, potrivit articolului 9 alineatul (3) din Directiva 2013/48, statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate pot revoca o renunțare ulterior în orice moment al procedurilor penale și că acestea sunt informate cu privire la această posibilitate.
- 74 Din modul de redactare a acestui articol 9 alineatul (3) se poate deduce că o renunțare la dreptul de a avea acces la un avocat conformă cu cerințele prevăzute de Directiva 2013/48 își produce efectele până la revocarea sa, fără a fi necesară reiterarea acesteia pentru fiecare act de anchetă ulterior.
- 75 În aceste condiții, în măsura în care articolul 9 alineatul (3) din Directiva 2013/48 impune ca persoanele suspectate sau acuzate să fie informate cu privire la posibilitatea de a revoca o renunțare în orice moment al procedurilor penale, această dispoziție nu precizează dacă această cerință este îndeplinită atunci când persoana în cauză a fost informată o singură dată cu privire la această posibilitate sau dacă, dimpotrivă, această informare trebuie furnizată în fiecare etapă ulterioară a acestor proceduri sau chiar înaintea oricărui act de anchetă ulterior.

- 76 *Secundo*, în ceea ce privește contextul, trebuie să se țină seama de articolul 13 din Directiva 2013/48, care impune, astfel cum s-a amintit la punctul 58 din prezenta hotărâre, ca nevoile specifice ale persoanelor suspectate vulnerabile și ale persoanelor acuzate vulnerabile să fie luate în considerare în aplicarea acestei directive. După cum arată Comisia în observațiile sale scrise, complexitatea normelor de procedură penală și în special a modalităților de strângere și de utilizare a probelor limitează capacitatea persoanei suspectate sau acuzate vulnerabile de a le înțelege pe deplin și/sau de a reacționa în timp util și în mod adecvat.
- 77 *Tertio*, trebuie să se ia în considerare finalitatea Directivei 2013/48, care urmărește să promoveze în special dreptul de a fi consiliat, apărut și reprezentat prevăzut la articolul 47 al doilea paragraf din cartă, precum și dreptul la apărare garantat la articolul 48 alineatul (2) din aceasta [Hotărârea din 12 martie 2020, VW (Dreptul de a avea acces la un avocat în cazul neînfrățării), C-659/18, EU:C:2020:201, punctul 44 și jurisprudența citată].
- 78 În lumina acestor considerații, cerința de informare prevăzută la articolul 9 alineatul (3) din Directiva 2013/48 presupune că, în orice caz, dacă persoana audiată de organele de poliție sau de o altă autoritate de aplicare a legii sau judiciară se află într-o situație de vulnerabilitate, aceste autorități sunt obligate să îi amintească persoanei respective posibilitatea de a-și revoca declarația de renunțare la dreptul său de a avea acces la un avocat înainte de efectuarea oricărui act de anchetă în cursul căruia, ca urmare a intensității și a importanței acestui act de anchetă, absența unui avocat este susceptibilă să dăuneze în mod deosebit intereselor și drepturilor persoanei în cauză, precum un interogatoriu, identificarea suspectilor, o confruntare sau o reconstituire a unei infracțiuni, prevăzute la articolul 3 alineatul (3) litera (b) și, respectiv, litera (c) din această directivă.
- 79 Această interpretare este susținută de considerentul (20) al Directivei 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale (JO 2012, L 142, p. 1), care precizează că, „[o]dată ce s-a furnizat o informare cu privire la un anumit drept, autoritățile competente nu ar trebui obligate să o repete, cu excepția situației în care circumstanțele specifice ale cauzei [...] necesită aceasta”.
- 80 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la a șasea întrebare că articolul 9 alineatul (3) din Directiva 2013/48 trebuie interpretat în sensul că, în cazul renunțării de către o persoană vulnerabilă la dreptul de a avea acces la un avocat, în sensul articolului 13 din această directivă, această persoană trebuie să fie informată cu privire la posibilitatea de a revoca această renunțare înainte de a se proceda la orice act de anchetă ulterioară în cursul căruia, ținând seama de intensitatea și de importanța acestui act de anchetă, absența unui avocat poate dăuna în mod deosebit intereselor și drepturilor persoanei menționate.

Cu privire la primele trei întrebări

- 81 Prin intermediul primelor trei întrebări, care trebuie analizate împreună, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48 coroborat cu articolul 47 primul și al doilea paragraf din cartă trebuie interpretat în sensul că se opune unei reglementări și unei jurisprudențe naționale în temeiul cărora o instanță care examinează implicarea unui inculpat într-o infracțiune pentru a determina caracterul adecvat al măsurii de siguranță care trebuie aplicată acestui inculpat este lipsită, la momentul adoptării unei decizii privind menținerea în detenție a inculpatului menționat, de posibilitatea de a aprecia dacă au fost obținute elemente de probă cu încălcarea prevederilor acestei directive și, dacă este cazul, de a înlătura astfel de elemente de probă.

Cu privire la admisibilitate

- 82 În ceea ce privește admisibilitatea acestor întrebări, trebuie amintit că numai instanța națională care este sesizată cu litigiul principal are competența să aprecieze necesitatea unei decizii preliminare și relevanța întrebărilor pe care le adresează Curții, care beneficiază de o prezumție de relevanță. Astfel, Curtea este, în principiu, obligată să se pronunțe atunci când întrebarea adresată privește interpretarea sau validitatea unei norme de drept al Uniunii, cu excepția cazului în care este evident că interpretarea solicitată nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acestui litigiu, atunci când problema este de natură ipotetică sau atunci când Curtea nu dispune de elementele de fapt sau de drept necesare pentru a răspunde în mod util la această întrebare (Hotărârea din 22 februarie 2024, Unedic, C-125/23, EU:C:2024:163, punctul 35 și jurisprudența citată).
- 83 În speță, este pendinte în fața instanței de trimitere o procedură penală împotriva lui CH, care se află în prezent în arest preventiv. Este cert că această instanță este competentă să se pronunțe cu privire la măsura de siguranță aplicată lui CH și că apreciază că îi revine sarcina de a examina această măsură atât în ședința preliminară, cât și în stadiul actual al procedurii penale menționate.
- 84 În aceste condiții, interpretarea solicitată a Directivei 2013/48 prin intermediul primelor trei întrebări prezintă o legătură cu procedura principală și nu poate fi considerată ipotetică.
- 85 Rezultă că primele trei întrebări sunt admisibile.

Cu privire la fond

- 86 În stadiul actual al dreptului Uniunii, revine, în principiu, numai dreptului național sarcina de a stabili normele referitoare la admisibilitatea și la aprecierea, în cadrul unei proceduri penale, a informațiilor și a elementelor de probă care au fost obținute într-un mod contrar dreptului Uniunii [Hotărârea din 30 aprilie 2024, M.N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, punctul 128 și jurisprudența citată].
- 87 În plus, în lipsa unor norme ale Uniunii în materie, revine ordinii juridice interne a fiecărui stat membru, în temeiul principiului autonomiei procedurale, atribuția de a stabili modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor în justiție destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii, cu condiția însă ca acestea să nu fie mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor situații similare supuse dreptului intern (principiul echivalenței) și de a nu face imposibilă în practică sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de dreptul Uniunii (principiul efectivității) [Hotărârea din 30 aprilie 2024, M.N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, punctul 129 și jurisprudența citată].
- 88 În aceste condiții, în ceea ce privește cerințele care decurg din principiul efectivității, Curtea a statuat deja că necesitatea de a exclude informațiile și elementele de probă obținute cu încălcarea prevederilor dreptului Uniunii trebuie să fie apreciată printre altele în raport cu riscul pe care îl presupune admisibilitatea unor astfel de informații și elemente de probă pentru respectarea principiului contradictorialității și, prin urmare, a dreptului la un proces echitabil [Hotărârea din 2 martie 2021, Prokuratuur (Condițiile de acces la datele privind comunicațiile electronice), C-746/18, EU:C:2021:152, punctul 44].

- 89 În plus, articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48, interpretat în lumina considerentului (50) al acesteia, impune în mod expres statelor membre să se asigure, fără a aduce atingere normelor și sistemelor naționale privind admisibilitatea probelor, că, în cadrul procedurilor penale, dreptul la apărare și echitatea procedurilor sunt respectate atunci când se evaluează declarațiile făcute de persoane suspectate sau acuzate sau probele obținute prin încălcarea dreptului lor la un avocat.
- 90 În această privință, trebuie arătat că, pe de o parte, în conformitate cu articolul 2 alineatul (4) ultimul paragraf din Directiva 2013/48, aceasta se aplică pe deplin atunci când persoana suspectată sau acuzată este privată de libertate în orice stadiu al procedurii penale. Articolul 12 alineatul (2) din această directivă este, așadar, aplicabil la momentul la care o instanță este chemată să se pronunțe cu privire la măsura de siguranță a unui inculpat.
- 91 Pe de altă parte, după cum se enunță în considerentele (52) și (53) ale Directivei 2013/48, articolul 12 alineatul (2) din aceasta trebuie interpretat în lumina cartei, în special în lumina dreptului la libertate și securitate, a dreptului de a fi consiliat, apărut și reprezentat, precum și a dreptului la apărare și la un proces echitabil, garantate la articolul 6, la articolul 47 al doilea paragraf și, respectiv, la articolul 48 alineatul (2) din cartă și de asemenea în lumina drepturilor corespunzătoare garantate în special la articolul 6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 [a se vedea prin analogie Hotărârea din 1 august 2022, TL (Lipsa unui interpret și a unei traduceri), C-242/22 PPU, EU:C:2022:611, punctul 40].
- 92 Rezultă, în primul rând, că articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48 cuprinde cerința ca instanța care examinează problema caracterului adecvat al măsurii de siguranță a unui inculpat să poată aprecia, cu ocazia deciziei privind menținerea în detenție a acestui inculpat, dacă au fost obținute elemente de probă cu încălcarea prevederilor acestei directive.
- 93 În speță, instanța de trimitere arată că instanța sesizată cu măsura de siguranță dispune, în principiu, de posibilitatea de a examina respectarea drepturilor care decurg din Directiva 2013/48, dar că, în temeiul unei jurisprudențe naționale, posibilitatea de a aprecia dacă au fost obținute elemente de probă cu încălcarea prevederilor acestei directive este refuzată.
- 94 Or, ținând seama de cele arătate la punctul 92 din prezenta hotărâre, articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48 se opune unei asemenea jurisprudențe naționale.
- 95 În al doilea rând, în ceea ce privește consecințele pe care instanța sesizată trebuie să le deducă, cu ocazia examinării unei măsuri de siguranță a unui inculpat, din împrejurarea că au fost strânse elemente de probă cu încălcarea prevederilor Directivei 2013/48, este necesar să se arate că, pe de o parte, nimic din această directivă nu obligă instanța să înlăture automat toate aceste elemente de probă.
- 96 Pe de altă parte, în temeiul jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, de care trebuie, astfel cum se subliniază în considerentele (50) și (53) ale Directivei 2013/48, să se țină seama atunci când se constată un viciu de procedură, instanțele naționale sunt cele care trebuie să aprecieze dacă acest viciu a fost remediat în cursul procedurii derulate ulterior (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 28 ianuarie 2020, Mehmet Zeki Çelebi împotriva Turciei, CE:ECHR:2020:0128JUD002758207, § 51).

- 97 Astfel, în ipoteza în care ar fi fost strânse elemente de probă cu încălcarea prevederilor acestei directive, trebuie să se stabilească dacă, în pofida acestei lacune, la momentul deciziei care trebuie luată de instanța sesizată, procedura penală în ansamblul său poate fi considerată echitabilă, ținând seama de o serie de factori printre care figurează aspectul dacă afirmațiile obținute în lipsa unui avocat sunt o parte integrantă sau importantă a probelor incriminatoare, precum și forța celorlalte elemente din dosar (a se vedea prin analogie Curtea EDO, 13 septembrie 2016, Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit, CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, § 273 și 274).
- 98 În orice caz, obligația, care decurge din articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48, de a asigura respectarea dreptului la apărare și echitatea procedurilor cu ocazia aprecierii elementelor de probă obținute cu încălcarea dreptului la un avocat implică faptul că un element de probă pe care o parte nu este în măsură să îl comenteze în mod eficient trebuie exclus din procedura penală [a se vedea prin analogie, în ceea ce privește articolul 14 alineatul (7) din Directiva 2014/41/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 3 aprilie 2014 privind ordinul european de anchetă în materie penală (JO 2014, L 130, p. 1), Hotărârea din 30 aprilie 2024, M.N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, punctul 130].
- 99 Având în vedere ansamblul considerațiilor care precedă, este necesar să se răspundă la primele trei întrebări că articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48 coroborat cu articolul 47 primul și al doilea paragraf din cartă trebuie interpretat în sensul că se opune unei jurisprudențe naționale în temeiul căreia o instanță care examinează implicarea unui inculpat într-o infracțiune pentru a determina caracterul adecvat al măsurii de siguranță care trebuie aplicată acestui inculpat este lipsită, la momentul adoptării unei decizii privind menținerea în detenție a inculpatului menționat, de posibilitatea de a aprecia dacă au fost obținute elemente de probă cu încălcarea prevederilor acestei directive și, dacă este cazul, de a înlătura astfel de elemente de probă.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 100 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera întâi) declară:

- 1) Articolul 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate**

trebuie interpretat în sensul că,

în lipsa transpunerii acestei dispoziții în ordinea juridică națională, organele de poliție ale statului membru în cauză nu pot invoca dispoziția menționată în privința unei persoane suspectate sau acuzate pentru a deroga de la aplicarea dreptului de a avea acces la un avocat, prevăzut în mod clar, precis și necondiționat de această directivă.

2) Articolul 9 alineatele (1) și (2) din Directiva 2013/48

trebuie interpretat în sensul că

declarația de renunțare la dreptul de a avea acces la un avocat făcută de către o persoană analfabetă suspectată nu poate fi considerată conformă cu cerințele prevăzute la articolul 9 alineatul (1) menționat atunci când această persoană suspectată nu a fost informată, într-un mod care să țină seama în mod corespunzător de situația sa specifică, de posibilele consecințe ale unei asemenea renunțări și atunci când renunțarea respectivă nu a fost consemnată în conformitate cu dreptul procesual național, într-un mod care să permită verificarea respectării cerințelor menționate.

3) Articolul 9 alineatul (3) din Directiva 2013/48

trebuie interpretat în sensul că,

în cazul renunțării de către o persoană vulnerabilă la dreptul de a avea acces la un avocat, în sensul articolului 13 din această directivă, această persoană trebuie să fie informată cu privire la posibilitatea de a revoca această renunțare înainte de a se proceda la orice act de anchetă ulterioară în cursul căruia, ținând seama de intensitatea și de importanța acestui act de anchetă, lipsa unui avocat poate dăuna în mod deosebit intereselor și drepturilor persoanei menționate.

4) Articolul 12 alineatul (2) din Directiva 2013/48 coroborat cu articolul 47 primul și al doilea paragraf din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene

trebuie interpretat în sensul că

se opune unei jurisprudențe naționale în temeiul căreia o instanță care examinează implicarea unui inculpat într-o infracțiune pentru a determina caracterul adecvat al măsurii de siguranță care trebuie aplicată acestui inculpat este lipsită, la momentul adoptării unei decizii privind menținerea în detenție a inculpatului menționat, de posibilitatea de a aprecia dacă au fost obținute elemente de probă cu încălcarea prevederilor acestei directive și, dacă este cazul, de a înlătura astfel de elemente de probă.

Semnături